

The Choice is Yours: Freewill and the Freedom to Begin Anew

הכנה לראש השנה, שנת תש"פ
קה"ק בית אברהם

1) רמב"ם – הלכות תשובה, פרק ה, הלכה א-ג

הלכה א - רשות לכל אדם נתונה: אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק - הרשות בידו, ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע - הרשות בידו. הוא שכתוב בתורה: "הן האדם היה כאחד ממנו לדעת טוב ורע", כלומר: הן מין זה של אדם היה יחיד בעולם ואין מין שני דומה לו בזה הענין, שיהא הוא מעצמו בדעתו ובמחשבתו יודע הטוב והרע ועושה כל מה שהוא חפץ, ואין מי שיעכב בידו מלעשות הטוב או הרע. וכיון שכן הוא "פן ישלח ידו".

הלכה ב - אל יעבור במחשבתך דבר זה שאומרים טפשי אומות העולם ורוב גולמי בני ישראל, שהקב"ה גוזר על האדם מתחלת ברייתו להיות צדיק או רשע - אין הדבר כן. אלא כל אדם ראוי לו להיות צדיק כמשה רבינו או רשע כירבעם, או חכם או סכל, או רחמן או אכזרי, או כילי או שוע, וכן שאר כל הדעות. ואין לו מי שיכפהו ולא גוזר עליו ולא מי שמושכו לאחד משני הדרכים, אלא הוא מעצמו ומדעתו נוטה לאי זו דרך שירצה...

הוא שירמיהו אמר: "מפי עליון לא תצא הרעות והטוב", כלומר: אין הבורא גוזר על האדם להיות טוב ולא להיות רע, וכיון שכן הוא, נמצא זה החוטא הוא הפסיד את עצמו, ולפיכך ראוי לו לבכות ולקונן על חטאיו ועל מה שעשה לנפשו וגמלה רעה. הוא שכתוב אחריו: "מה יתאוונ אדם חי וגו'", וחזר ואמר: הואיל ורשותנו בידינו ומדעתנו עשינו כל הרעות, ראוי לנו לחזור בתשובה ולעזוב רשענו, שהרשות עתה בידינו. הוא שכתוב אחריו: "נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה" וגו'.

הלכה ג - ודבר זה עיקר גדול הוא, והוא עמוד התורה והמצוה, שנאמר: ראה נתתי לפניך היום, את החיים" (נצבים ל, טו), וכתוב: "ראה אנכי נותן לפניכם היום", כלומר שהרשות בידכם, וכל שיחפוץ האדם לעשות ממעשה בני האדם עושה - בין טובים בין רעים. ומפני זה הענין נאמר: "מי יתן והיה לבבם זה להם", כלומר שאין הבורא כופה בני האדם ולא גוזר עליהן לעשות טובה או רעה, אלא הכל מסור להם.

2) דברים (ראה) – פרק יב, פסוק ה

...המקום אשר יבחר ד'...

3) ספרים הקדושים (עיין אמרי נועם, עטרת ישועה ועוד)

ראש השנה = 861 = בית המקדש

4) תהלים – פרק קיט, פסוק צא (ע"פ ספר אהלי שם [עמ' צה], ור' יוסף חיים זוננפלד זצ"ל)
לְמִשְׁפָּטֶיךָ עֲמָדוֹ הַיּוֹם כִּי הִכַּל עֲבָדֶיךָ.

5) דברים (נצבים) – פרק ל, פסוק יט

הַעֲדֹתַי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת הַשָּׁמַיִם וְאֶת הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמְּוֹת נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה וּבְחִרְתָּ בְּחַיִּים לְמַעַן תִּחְיֶה אִתָּה וְזָרַעַךְ:

6) שפת אמת - פרשת וירא, שנת תרל"ד

בענין העקידה "קח נא כו" נראה כי מאחר שהבטיחו "ביצחק יקרא לך זרע" נאמר לו בלשון בקשה, פי' שביקש הקב"ה ממנו שימחול לו המתנה ושיעלהו לעולה; וזה שבח הגדול בנסיון

הזה שלא נאמר לו בלשון ציווי רק אם חפץ בדבר זה. ואברהם אע"ה באהבתו לקיים רצון המקום הלך בשמחה לשוחטו. וכי יחידך שבודאי הי' יכול להאמין כי יתן לו בן אחר כמו שנתן לו זה לעת זקנתו. אבל אמר לו כי אין לו עוד בן רק יצחק ושיעלהו לעולה באופן שנותן את כל זרע ישראל בעקידה זו וכל זה קיבל עליו בשמחה:

7) דרשות הר"ן - דרוש ו (רבינו נסים בן ר' ראובן גירונדי) [1315-1376]

והיותר רחוק מן הטבע הוא מעשה אברהם אבינו עליו השלום בעקידת יצחק, **כי לא היה נמשך לו עונש כלל אם לא יעקדנו, כי לא צוהו השם יתברך בזה, והנה הבטיחו "כי בְּיָצֶחֶק יִקְרָא לְךָ זָרַע" (בראשית כא, יב), וזהו לשון הכתוב "קח נא את בנך וגו'" (שם כב ב), וכבר נודע שזה המאמר אינו לשון צווי אלא לשון בקשה (סנהדרין פט ב), שהראה לו שייטב בעיניו אם ימחול אברהם על הבטחתו ויעקוד בנו, ולו היה אברהם משיבו הן לי לא נתתה זרע כי אם זה, והבטחתני בו, ואיך אעשה זה, לא נחשב לו עון ולא ישיגנו עונש מזה, ואף על פי כן לגודל אהבתו את השם יתברך מצא את לבבו לעקדו, כדי שיעשה חפץ השם יתברך לבד, ואף על פי שאילו לא עשאו לא היה משיגו עונש כלל, וזהו ענין העקידה וסודו.**

8) בראשית (וירא) - פרק כב, פסוק א

וַיְהִי אַחֲרֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְרָהָם וַיֹּאמֶר הֲנִנִּי:

9) ויקרא (בהר) – פרק כה, פסוקים ט-י

וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפֵר תְּרוּעָה, בַּחֲדָשׁ הַשְּׁבַעִי, בַּעֲשׂוֹר לַחֲדָשׁ; בַּיּוֹם הַכִּפְּרִים, תַּעֲבִירוּ שׁוֹפֵר בְּכָל אַרְצְכֶם. וּקְדַשְׁתֶּם, אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה, וּקְרַאתֶם דְּרוֹר בְּאָרֶץ לְכָל יִשְׂרָאֵל; יוֹבֵל הוּא תְּהִיָּה לְכֶם, וּשְׁבַתֶם אִישׁ אֶל אַחֲזָתוֹ, וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ.

10) מלכות שלמה – ראש השנה, עמ' לג-לד (ר' בן ציון חיים שלמה משולם זושא טווערסקי זצ"ל)

לְהַבִּין מֵה שִׁדּוּע שֶׁהַשׁוֹפֵר שֶׁל ר"ה רּוֹמֵז לְחִירוֹת (ספרי צהעלותך י"ט), י"ל דִּהְנֵה הַשׁוֹפֵר הוּא זָכַר לְאֵילּוֹ שֶׁל יִצְחָק, וְעַקִּידַת יִצְחָק הִיא נִסְיוֹן גָּדוֹל לְאַזְרֵהֶם אֶת־הַ, לֹא רַק מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִגַּד הַרְגָּשׁוֹתַי הַטְּבַעִיִּים שֶׁלֹּא לְשַׁחֵט בְּנוֹ, אֲלֹא הִיא גַם נִגַּד כָּל הַשְּׂגוֹתַי צְהוּרָא יִת', כִּי מִדַּת אֲזַרְהֶם הִיא חֶסֶד, וְכָל עֲבֹדָתוֹ וְכָל הַשְּׂגוֹתַי צְהַשִּׁית הִיא צְחָק, וְעַכְשָׁיו הִרִי צִוִּיה הַשִּׁי"ת לַעֲשׂוֹת דְּבַר אֲכַזְרִי לְשַׁחֵט אֶת בְּנוֹ, וְצָלִי לְהַרְהֵר נִגַּד הַשִּׁי"ת קֶס אֲזַרְהֶם אֶת־הַ לַעֲשׂוֹת רְלוּנוֹ יִת', וְהֵינּוּ שֶׁלֹּא כְּמִנְס עֲלָמוֹ רַק לְמֵה שֶׁהַשִּׁיג כָּזַר אֲלֵהּ הִיא מוֹכֵן לְשָׁנוֹת כָּל הַצְּנוּתַי כְּרַגַע, וְזֶהוּ הַחִירוֹת הָאֲמִיתִי, כִּי אֵינּוּ מְנוּמָס וּמוֹגְבַל ע"י עֲלָמוֹ, אֲלֹא תַמִּיד הוּא מְנִיח עֲלָמוֹ לְהַתְעַלּוֹת וּלְהַשְׁתַּנּוֹת, וְזֶהוּ הַחִירוֹת שְׂרוּמוֹ לּוֹ שׁוֹפֵר שֶׁל ר"ה.

11) זוהר הקדוש – פרשת פקודי, דף רלו: -רלח.

תא חזי, ביומא דראש השנה, עלמא אתדן, וקודשא בריך הוא יתיב ודן כל עלמא. וההוא סטרא אחרא קאים מסטרא דא, וכל אינון דאתדנו למותא אשגח עלייהו ואתרשימו קמיה. ובשעתא

דישראל מתערי רחמי בהוא קול שופר, כְּדִין אתערבבא ליה כלא, דלא ידע ולא משגח באינון דאתדנו. עד דלבתר כל אינון דלא מהדרי בתיובתא, ואיגזר עלייהו מותא, ודאי נפקין פתקין מבי מלכא ואתמסרו ליה כיון דאתמסרו ליה לא אהדרו פתקין עד דאתעביד דינא.

12) שם משמואל – ראש השנה, שנת תרע"ו (ר' שמואל בורנשטיין מסאכטשאב זי"ע)
 בש"ס ר"ה (י: ברי"ה יצא יוסף מבית האסורים. הנה כל ישראל נקראו ע"ש יוסף², ובכל שנה מתעוררת יציאת יוסף מבית האסורים, ובהכרח כל איש ישראל יוצא מבית האסורים שלו, שהי' הלב מוקף מצודים וחרמים כאילו הוא אסור בעבותים, ורשעים יצה"ר שופטם, היינו שתוקף אותם בכח ואינו מניחם לעשות תשובה, וברי"ה יוצאים ממאסר זה, וכל איש ישראל בידו וברשותו לעשות תשובה. ולפי האמור יובן הא (שם ט"ז: דבינונים תלויים ועומדים עד יוה"כ זכו נכתבים לחיים לא זכו וכו'. ואינו מובן למה נדונים כרשעים, הלוא די שישארו כבינונים מחצה על מחצה ויהי' רב חסד מטה כלפי חסד כמו ביום הדין הגדול? ולהנ"ל יובן, שעד כה מה שלא עשה תשובה לא היתה עליו קושיא כ"כ שהרי הי' קצת אונס בדבר, אבל אחר שיצא ברי"ה מבית האסורים, ומ"מ לא עשה תשובה, תגדל עליו הקושיא כבמדרש (קה"ר פ"ז סי' כ"ו) ביש גדא שהיתה מחתרת פתוחה לפניך למה לא נמלטת, ומאחר שעד כה היתה כף המאזנים מכרעת ממילא עתה שתתגדל עליו הקושיא שוב כף העוונות מכריעה.

13) ספר שערי תשובה - שער א, אות ב (רבינו יונה זצ"ל)
 ודע, כי החוטא כאשר יתאחר לשוב מחטאתו יכבד עליו מאד ענשו בכל יום, כי הוא יודע כי יצא הקצף עליו ויש לו מנוס לנוס שמה, והמנוס הוא התשובה, והוא עומד במרדו והנו ברעתו, ובידו לצאת מתוך ההפכה, ולא יגור מפני האף והחמה, על כן רעתו רבה. ואמרו רבותינו זכרונם לברכה על הענין הזה (קהלת רבה ז, לב): משל לכת של לסטים שחבשם המלך בבית האסורים, וחתרו מחתרת, פָּרְצוּ וַיַּעֲבֹרוּ ונשאר אחד מהם. בא שר בית הסוהר וראה מחתרת חתורה והאיש הוא עודנו עָצוּר, ויך אותו במטהו. אמר לו: קְשֵׁה יוֹם! הלא המחותרת חתורה לפניך ואיך לא מהרת המָלֵט על נפשך?

14) לב מרדכי – "ראש השנה", עמ' רפא (ר' מרדכי צוקרמן זצ"ל)

מפורסמת קושיית הגר"י בלזר למה הוקדם ר"ה ליוהכ"פ. ונראה הסבר פשוט דהנה כידוע דרך המלכים הוא שאחרי שהוכתר למלך הוא משחרר אסירים ומבטל עונשים קודמים (אמנעסטיע), ומכיון שבר"ה כל שנה ושנה נותנים כתר מלוכה להקב"ה לכן הוא עושה אח"כ גם יוהכ"פ, אמנם זה דוקא מי שהשתתף בהכתרה, ודו"ק.

15) תפלת שמונה עשרה

תְּקַע בְּשׁוֹפָר גְּדוֹל לְחַרוֹתֵינוּ, וְשָׂא נֶס לְקַבֵּץ גְּלִיּוֹתֵינוּ...

¹ עמוד מ, טור ב

² לפע"ד כוונתו להפסוק בתהלים (עז:עז) "גִּאֲלֹתַי בְּרֹזַע עִמָּךְ, בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֵלָה" (מצ"ו)